

Oldtidssagaerne – en glemt sagaskat

af universitetslektor, ph.d. Annette Lassen,
Den Arnamagnæanske Samling, Københavns Universitet

For mange år siden fortalte min far mig historien om Tora, der fik en meget fin og lille lindorm af sin far. Hun lagde ormen i et skrin med noget guld nedenunder. Men så begyndte lindormen at vokse, og den voksede, indtil den lå stor og truende hele vejen rundt om hendes hus og bed sig selv i halen. Faren lovede Tora bort til den mand, der kunne slå uhyret ihjel. Og det var Ragnar Lodbrog, der ankom i en mærkelig mundering: lodne bukser og lodden kappe som beskyttelse mod lindormens gift. Jeg kan ikke huske, at min far fortalte, hvor historien stammede fra – men små børn er jo også mere interesserede i gode historier end i overlevering og kildekritik. Men, som de fleste ved, så er historien islandsk, selvom den handler om Danmark og Norden. Sagaen blev skrevet på Island engang i 1200-tallet af en navnløs, historisk interesseret sagaskriver. Og 7-800 år senere er vi vokset op med den som en velintegreret del af vores historie om den danske oldtid. Uden de islandske oldtidssagaer ville den danske oldtid være væsentligt kedeligere.

Nogle vil måske indvende, at Saxo også fortæller om Ragnar Lodbrog og Tora i 9. bog af sin *Danmarkshistorie*. Det gør han rigtignok. Men det er en ret anderledes version, og det er ikke den, men den islandske sagaversion, som er mest kendt i Danmark. Saxo fortæller i øvrigt slet ikke om den kloge pige, Kraka, i fiskenettet og med udslået hår.

De historiehungrende sagaskrivere på den fjerne ø i Atlanterhavet skrev om hele den kendte verden. Ud over de mange andre sagagenrer, som findes, skrev islændingene oldtidssagaerne om Norden, om dengang der fandtes drager, skjoldmøer og møkonger, ukuelige helte, brutale vikinger og bersærker, høviske kongedøtre, og guder, der greb ind i menneskelivet.

Med dette oversættelsesprojekt bliver samtlige oldtidssagaer nu for første gang tilgængelige på dansk. 29 sagaer og syv totter vil udkomme på Gyldendal i otte bind frem til 2019. De to første bind udkommer i dag. Oversættelserne foretages af fem oversættere: Erik Skyum-Nielsen, Kim Lembek, Rolf Stavnem, Peter Springborg, og mig selv, som også er redaktør for og initiativtager til værket. Peter Brandes illustrerer serien med nye smukke og dragende træsnit i farver, og han har ligeledes bestemt bøgerens layout og udseende. Der er knyttet en række rådgivere til projektet: Merete Pryds Helle er skønlitterær konsulent, eller sproglig vaskekone, som hun kalder sig. Endelig er Aðalheiður Guðmundsdóttir og Gottskálk Jensson filologiske konsulenter, og Rolf Stavnem er konsulent på nogle af kvadene. Oversættelsesprojektet er muliggjort ved hjælp af støtte fra Augustinus Fonden, Velux Fonden og Uddannelses- og Forskningsministeriets Udlodningsmidler.

Oldtidssagaernes helte er vikingekon-ger, blandt andet kendte skikkelser som

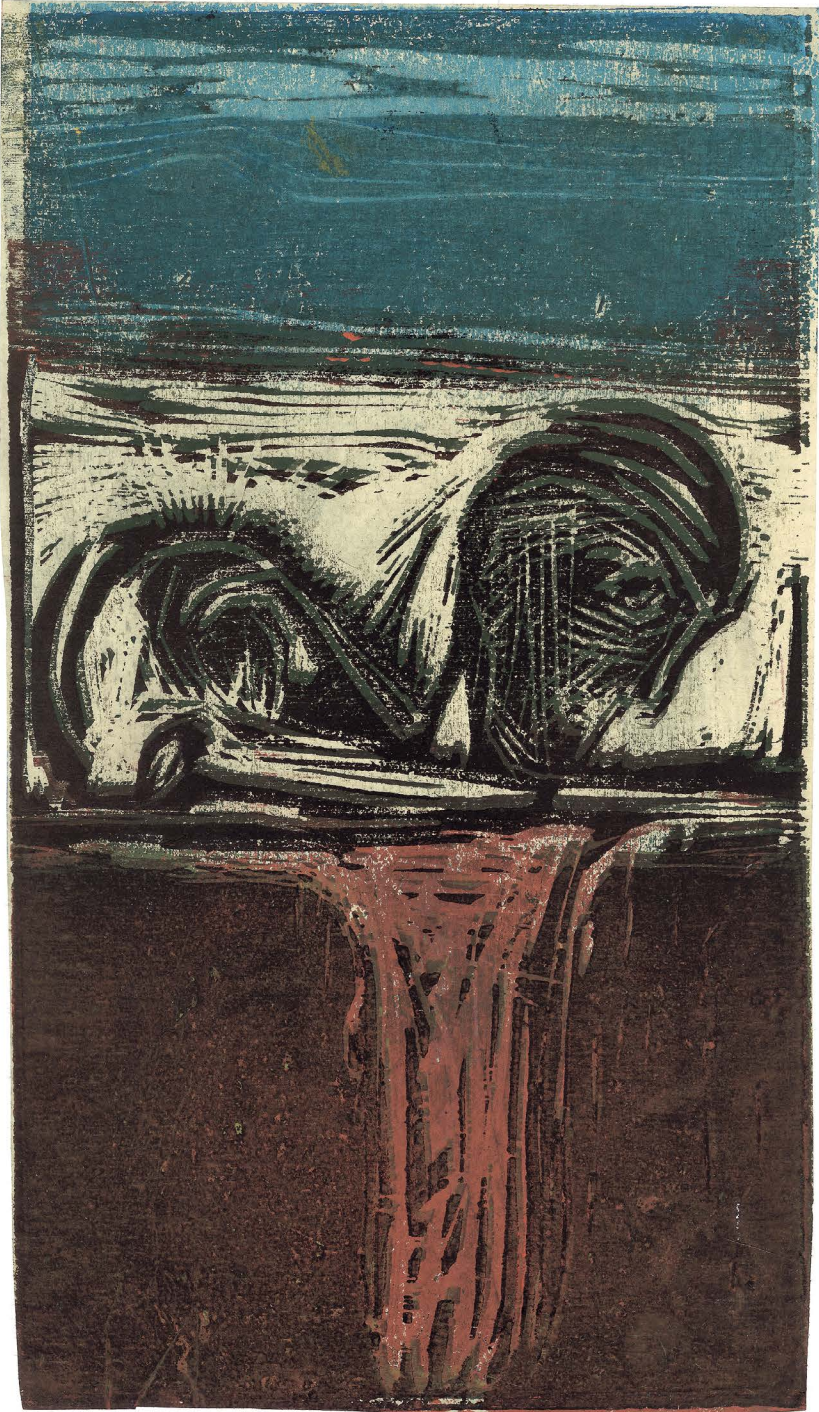
Den 27. april 2016 så de to første bind af storværket *Oldtidssagaerne* dagens lys. Værket vil udkomme på Gyldendal 2016-2019, og udgivelsen, som er den første komplette på dansk af denne sagagrube, blev markeret gennem en præsentation og reception på Det Kongelige Bibliotek. Ved den lejlighed holdt udgiveren en præsentationstale, som her bringes som artikel. Ved samme lejlighed fremvistes to centrale håndskrifter fra bibliotekets samlinger, nemlig NKS 1824 b 4° (ca. 1400), som indeholder Vølsungernes saga, Ragnar Lodbrogs saga og Ragnar Lodbrogs dødssang, og GKS 1019 fol. (1600-tallet), som indeholder en samling ældre uudgivne oversættelser af oldtidssagaer.

Udgivelsen markerer begyndelsen på det andet af to meget store oversættelses- og udgivelsesprojekter af samtlige bevarede sagaer af to sagagrupper, som i 2013 i anledning af grundlæggeren af Den Arnamagnæanske Samling, professor Arne Magnussons 350-års fødselsdag blev præsenteret i en historisk og aktuel kontekst af begge projekters hovedudgiver i "Sagaer i samtiden: Arne Magnussons storslåede arv," *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek*, 27:2, 2014. Det første projekt med titlen *Islændingesagaerne* udkom i 2014 i 5 bind og blev nomineret til H.O. Lange-Prisen, Det Kongelige Biblioteks og G.E.C. Gads Forlags forskningsformidlingspris.

Den nye udgave, som for første gang tilvejebringer alle oldtidssagaer i danske oversættelser, vil omfatte otte bind. Den illustreres af Peter Brandes med nye træsnit, og oversætterne er – foruden udgiveren – Erik Skyum-Nielsen, Kim Lembek, Peter Springborg og Rolf Stavnem. Den udgives med støtte fra Augustinus Fonden, Velux Fonden og Uddannelses- og Forskningsministeriets Udlodningsmidler.

Harald Hildetand og Rolf Krake, og mere ukendte og fiktive helte som Ganger-Rolf (dvs. Rollo, den første fyrste af Normandiet), Den Enarmede Egil, Asmund Bersærkdræber, Grim Loddenkind, Pile-Od og den kvindekære bondesøn, Bose. Størstedelen af oldtidssagaerne udspilles før kristendommens indførelse primært i Danmark, Norge og Sverige i perioden fra år 700-1000. Nogle oldtidssagaer har en historisk kerne, men den er som hoved-

regel ændret til ukendelighed, og særligt i de yngre sagaer er der ofte tale om det, man i dag vil kalde ren fiktion og underholdning. Heltene søsætter deres langskibe, rejser vidt omkring, og på rejserne i udlandet udkæmper de drabelige kampe og skaffer sig derved guld, kostbarheder, ære, berømmelse og gode giftermål. Nogle gange driver heltene ud af kurs, og en tåge, en dyb skov eller en storm på havet fører heltene i armene på troldre eller jætter

– hvorpå der sker mystiske ting. Enkelte oldtidssagaer, *Völsungernes saga* og *Sagaen om Hervør og Hejdræk*, handler om helte fra folkevandringstiden og regnes for at tilhøre den germanske heltedigtning, som også for en stor del er bevaret som islandske eddakvad. Og *Rolf Krakes saga* har stof til fælles med *Beowulf*, det angelsaksiske kvad, som er overleveret i et håndskrift fra ca. 1000. Det er faktisk Rolf Krakes farbror, Roar i Lejre, som bliver plaget af sumpuhyret Grendel.

Kort sagt: Oldtidssagaerne er fremragende og på alle mulige måder interessant litteratur. Der er tragedier om heltenes tunge skæbne og undergang, de vildeste eventyr med de mærkeligste begivenheder, komedier med bryllupper, velkomponerede rammefortællinger, antikvarisk motiverede sagaer med masser af eddakvad, og så en enkelt lummer Boccaccio-saga.

Mennesker har uden tvivl altid sat pris på gode historier. I *Beowulf*, som selv i øvrigt er en slags oldtidssaga på vers, berettes det, at man allerede i Roars hal ude i Lejre fortalte oldtidssagaer: Her fortæller en skjald, hvordan völsungen Sigmund egenhændigt og uden hjælp fra sin nevø Sinfjötle (Fitela) dræber en mægtig drage. Det ældste vidnesbyrd om völsungekredsen i Norden er ellers den norske skjald Brage den Gamles digt, *Ragnarsdrapen*, som han ifølge Snorres *Edda* (ca. 1220) digtede til selve Lejrekongen, Ragnar Lodbrog. I middelalderen var oldtidssagaerne i høj kurs. Herhjemme gjorde Saxo Grammaticus flittigt brug af islandske kilder i sin *Danmarkshistorie* (Fortale, I, 4), men han nævner kun en enkelt islandsk hjemmelsmand ved navn: Sent i værket, i fjortende bog, fortæller Saxo, at en Arnold Islænding underholdt og oplyste både ærkebiskop Absalon og kong

Valdemar om historiske forhold. Ifølge Saxo var Arnold lidt af en superislænding. Han var ikke bare i stand til at forudsige fremtiden, men var også så dygtig en historiefortæller, at kongen forhindrede Absalons planer om “for underholdningens skyld” at tage ham med på et krigstogt, fordi kongen selv havde fået “lyst til at høre ham fortælle om gamle dage” (XIV, 36, 2; Peter Zeebergs oversættelse). Vi ved i sagens natur ikke, hvad Arnold fortalte til kongen og bisp. Men mon ikke hans historier om “gamle dage” har handlet om sagtidens konger?

I 1600-tallet anså man oldtidssagaerne for pålidelige kilder til Nordens ældre historie. De tidlige udgaver blev foretaget i Sverige af svenske lærde og fungerede i den magtpolitiske styrkeprøve mellem Danmark og Sverige. Selvom man i Danmark ikke havde lige så travlt med at udgive oldtidssagaer som i Sverige – vi havde jo Saxos store *Danmarkshistorie* – var man alligevel på ingen måde uinteresset. I håndskriftet GKS 1019 fol. fra 1600-tallet er fem oldtidssagaer oversat til dansk, flere af dem af den kongelige historioграф Tormod Torfæus (1636-1719) på foranledning af den bibliofile og historieinteresserede kong, Frederik 3. (f. 1609-1670, kong fra 1648). Tre af oldtidssagaerne, som findes i dette håndskrift, er i øvrigt aldrig blevet udgivet på dansk.¹

Efter kildekritikkens indtog i det tidlige 1800-tal mistede oldtidssagaerne deres betydning som troværdige historiske kilder til Nordens oldtid, men blandt romantikkens forfattere fik sagagruppen samtidig fornyet interesse som en litteratur, der fortalte om den fjerne fortid, Nordens antik. En helt særlig rolle spillede *Fridtjof den Modiges saga*, en høvisk saga om stoisk, men dybfølt kærlighed

– en litterær perle. I 1825 udgav den svenske romantiske digter, Esaias Tegnér en gendigtning af sagaen, *Frithiofs saga*.² Gendigtningen blev populær over hele Europa og lovprist af blandt andre Johann Wolfgang Goethe (1749-1832) og den tyske kejser Wilhelm 2. (1859-1941, kejser 1888-1918). Som følge af sin begejstring tilbragte kejser Wilhelm 2. ikke bare flere somre i Fridtjofs hjemstavn Sognefjord, han fik tilmed rejst en ti meter høj statue af sin helt dette sted.

I løbet af 1800- og 1900-tallet begyndte man at skælde oldtidssagaerne ud for at være litteratur fra dengang, alt blev værre på Island. Forskerne mente, at litteraturen gik i forfald efter 1262, da Island mistede sin selvstændighed til Norge – man mente, at den forfaldt, fordi den blev inspireret af europæisk litteratur. Ingen vil i dag påstå, at sagalitteraturen opstod i et kulturelt vakuum; tværtimod var europæisk litteratur en inspiration. Af gammelt og nyt, fremmed og hjemligt skabte islændingene deres verdenslitteratur. I de nye oversættelser forsøger vi at lade den blandingskultur komme til syne ved at tillade fremmedord som provokation, mystisk, fænomen og skandale. Jeg er overbevist om, at tiden er moden til, at vi igen kan nyde oldtidssagaerne. Som også kong Valdemar og Absalon i sin tid nød dem, ifølge Saxo.

Den største pioner inden for formidlingen af oldtidssagaer i Danmark er C.C. Rafn. I starten af 1800-tallet udgav han oldtidssagaerne på originalsproget og dertil oversættelser af seksten sagaer og tre totter. Med sin udgave på originalsproget gav Rafn i øvrigt sagagruppen det navn, som stadig anvendes i fagkredse og på Island, *fornaldarsögur Norðurlanda*. Rafns oversættelser udkom i tre bind, først

under titlen *Nordiske Kæmpe-Historier* (1821-1826), senere under titlen *Nordiske Fortidssagaer* (1829-1830). De tretten oldtidssagaer, som han udelod, er aldrig blevet oversat til dansk, og syv oldtidssagaer foreligger kun i hans oversættelse, som de 180 år ikke har gjort mere læsevenlige. Selv klassikerne inden for genren er kun oversat ganske få gange: *Rolf Krakes saga* og *Ragnar Lodbrogs saga* er f.eks. oversat til dansk tre gange.³ Til sammenligning er de hyppigst oversatte islændingesagaer, *Gisles saga* og *Njals saga*, oversat otte gange.⁴ De klassiske oldtidssagaer er udgivet i en række gendigtninger med opfindsomme tilføjelser om heltenes følelsesliv, som man aldrig ville finde i en saga. I 1979 udkom for eksempel en gendigtning af *Ragnar Lodbrogs saga* ved Jørgen Stegelmann (1925-1999) med illustrationer af Ingahild Grathmer, et pseudonym for H.M. Dronning Margrethe 2.

Vigtigheden og berømmelsen af nogle af de uoversatte sagaer fremgår, når man betragter, hvor mange andre sprog de er oversat til. Den finurlige *Gotreks saga* er oversat til ni sprog, men aldrig til dansk. Det samme gælder den velskrevne *Sagaen om Bøse og Herrod*, som også er oversat til ni sprog, men aldrig til dansk. Og *Sagaen om Den Enarmede Egil og Asmund Bersærkdræber* er oversat til hele ti sprog, men alligevel aldrig til dansk. Det er svært at forklare, hvorfor denne sagagruppe i så høj grad er negligeret i Danmark, hvorfor man har villet snyde sig for disse gode historier. Men nu rådes der heldigvis bod på det.

Oldtidssagaerne er skrevet af forskellige sagaskrivere over en periode på flere hundrede år, og stilen varierer fra saga til saga, selvom der naturligvis er en lang

række stilistiske lighedspunkter mellem dem. Med disse oversættelser lægger vi oldtidssagaerne frem, ubeskåret og så vidt muligt, som de er overleveret i ét håndskrift, så vi ikke præsenterer en sagatekst, der aldrig har eksisteret i middelalderen. For eksempel er alle sagaerne oversat fra det ene håndskrift på det Kongelige Bibliotek, NKS 1824 b 4°, som vi får at se her i dag. I den nye oversættelse kan man for

første gang læse de tre tekster, *Völsungernes saga*, *Ragnar Lodbrogs saga* og *Ragnar Lodbrogs dødssang*, i håndskriftets rækkefølge. Det er vores målsætning at lade sagaernes verden, deres mangfoldighed og kulturelle diversitet, blive afspejlet i oversættelserne. Samtidig ønsker vi at ramme et mundret dansk. Vi ønsker simpelthen at gøre oldtidssagaerne tilgængelige for alle, unge som gamle.

Noter

- 1 Det drejer sig om *Sagaen om Bose og Herrod*, *Torsten Vikingssøns saga* og *Rolf Gøtrekssøns saga*. Håndskriftet indeholder (i den nævnte rækkefølge): *Rolf Krakes saga*, *Sagaen om Bose og Herrod*, *Sagaen om Half og hans kæmper*, *Torsten Vikingssøns saga*, *Rolf Gøtrekssøns saga* og islændingesagaen, *Grettes saga*.
- 2 Gendigtningen udkom først i det svenske Götiska förbundets tidsskrift, *Iduna*, fra 1820-1825.
- 3 For en oversigt over oldtidssagaerne i danske oversættelser, jf. Lassen *in spe*.
- 4 Jf. Lassen 2014.

Bibliografi

- Lassen, Annette. In spe. "Fornaldarsagas in Danish Translations: From Carl Christian Rafn's Work to the Present Time." I *The legendary legacy: Transmission and reception of the Fornaldarsögur Norðurlanda*. Red. Matthew Driscoll. København.
- Lassen, Annette. 2014. "Danske oversættelser af islændingesagaer." [En bibliografi]. *Islændingesagaerne*, bd. 5. Red. Annette Lassen. Reykjavík, 466-472.
- Lassen, Annette (red.). 2016. *Oldtidssagaerne*. Træsnit af Peter Brandes. Bd. 1, oversat og med indledning af Annette Lassen, og bd. 2, oversat af Annette Lassen og Erik Skyum-Nielsen. København.
- Rafn, C.C. (overs.). 1821-1826. *Nordiske Kæmpe-Historier*. København.
- Rafn, C.C. 1829-1830. *Fornaldar Sögur Norðurlanda eptir gömlum handritum*. København.
- Rafn, C.C. 1829-1830. *Nordiske Fortidssagaer*. København.
- Karsten Friis-Jensen (udg.) / Peter Zeeberg (overs.). 2005. *Saxo Grammaticus: Gesta Danorum. Danmarkshistorien*. 2 bd. København.
- Stegelmann, Jørgen. 1979. *Historierne om Regnar Lodbrog*. Illustreret af Ingahild Grathmer. København.

